

6. Combs A.W. Helping Relationships. Basic Concepts for the Helping Professions / Combs A.W., Avila D.L., Purkey W.W. – Boston: Allyn and Bacon, Inc., 1972. – 360 p.
7. Jerusalem M. Self-efficacy in stressful life transitions / Jerusalem M., Mittag W. // Self-efficacy in Changing Societies / Ed. by Albert Bandura. – Cambridge University Press, 2002. – 336 p. - P. 177-201.
8. Oettingen G. Cross-cultural perspectives on self-efficacy / Oettingen G. // Self-efficacy in Changing Societies / Ed. by Albert Bandura. – Cambridge University Press, 2002. – 336 p. - P. 149-176.

Стаття посвячена проблеме формування схильності к помогаючому поведінню. Рассматривается теоретическая основа разработки тренинга помогающих отношений, в частности концепция А. Бандуры. Описывается тренинг помогающих отношений и результаты его проведения.

The article is devoted to the problem of forming of the disposition to the helping behavior. Theoretical basis of development of training of helping relations is examined, in particular the conception of A. Bandura. Training of helping relations and results of its implementation are described.

©2012 p.

О. К. Праченко (Рябіна) (м. Київ)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТОЛЕРАНТНОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Актуальність проблеми. Явище толерантності та фактори, що лежать в основі її розвитку одна з найактуальніших тем сучасності, що привертає увагу вчених з різних областей знань, як в суспільних науках - етнічної, крос-культурної та політичної психології, соціології, філософії, культурної антропології, так і природних, в тому числі в генетиці, біології, медицині.

Юність - це ступінь переходу від отрочества до дорослості у мінливих умовах. Досягнення необхідної готовності до змін є складним завданням, вирішення якого, на нашу думку, слід починати з підготовки особистості, орієнтованої на певну діяльність з позиції толерантності.

Події останнього десятиліття, що відбулися в Україні, зумовили якісні зміни в суспільстві, динаміці та характері розвитку системи суспільних відносин. Стрімкими темпами відбувається соціальна диференціація в суспільстві, формування нових соціальних груп, верств населення. Цей процес відбувся на психологічній атмосфері суспільства, в тому числі на стани психологічного сприйняття і взаємодії різних етносів, націй і народів.

Взаємний інтерес, повага, толерантність у відносинах між країнами, народами, і окремими людьми повинні стати основою права і моралі у XXI столітті. Толерантність принесла людству куди більше прогресу і можливостей, а особистості свободи і прав, ніж національний егоїзм, релігійна та етнічна нетерпимість.

Психологічний аспект дослідження проблеми розвитку толерантності в юнацькому віці передбачає розкриття специфіки толерантності як особливого явища людської психіки, спрямованого на саморегулювання особистістю своїх дій у сфері поведінки й діяльності на основі емоційно-ціннісного ставлення до себе та інших.

У сучасній вітчизняній і зарубіжній психології відзначається особливий інтерес до вивчення толерантності особистості, зокрема, до методологічних проблем (Бондирева С. К.), до проблем етнічної толерантності (Андрущак І. Б., Енікополов С. Н., Лебедева Н. М., Левкович В. П., Стефаненко Т. Г., Солдатова, Г. У., Шихирев, Шлягіна Є. І.). Толерантність розглядається в рамках гуманістичної й екзистенційної психології (Роджерс К., Олпорт Г., Франкл В.), в онтології суспільної свідомості і самосвідомості (Золотухін В. М., Кондаков А. М., Красиков В. І.), у процесі набуття цілісності (Асмолов А.Г., Казаков С.Ф., Тишков В.А.), а також розглядаються моральні межі толерантності (Зімбулі А. В.).

Ці дослідження мають безперечну значущість, як для розвитку психологічної теорії, так і для практики, і зводяться до одного висновку: для того, щоб стати рівноправним членом нашого суспільства, що розвивається, необхідна наявність гуманності, відповідальності, безконфліктності, гнучкості, впевненості у собі, емпатія, що і є на наш погляд основою толерантної особистості.

Актуальність проблеми вивчення психологічних особливостей розвитку толерантності в юнацькому віці зумовлена необхідністю становлення людини як особистості. Саме в юнацькому віці людина привласнює соціально значущі властивості особистості, здатність до співпереживання, до морального відношення до людей, до самого себе, а також засвоює норми поведінки в суспільстві.

Проблеми виховання молоді на засадах гуманності й толерантності знаходили своє відображення у працях філософів Стародавнього Китаю, Греції і Риму (Конфуцій, Сократ, Платон, Аристотель, Квінтіліан). Пізніше ці ідеї розвивали відомі педагоги (Коменський Я., Песталоцці І., Дістерверг А., Толстой Л., Ушинський К., Сухомлинський В., Амонашвілі Ш.). Питання методології й теорії виховання толерантності в молоді піднімали у своїх працях вітчизняні та зарубіжні вчені (Антипова Е., Бабанський Ю., Касьяненко М., Бим-Бад Б., Бех І., Бондарева С., Завірюха Л., Колесева Д., Пастушенко Н., Степанов П., Швачко О., Фіцула М.).

Метою статті є: теоретичний аналіз психологічних джерел з проблеми толерантності в юнацькому віці та аналіз результатів емпіричного дослідження психологічних особливостей толерантності юнаків.

Теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми дослідження. За багато років свого розвитку ідея толерантності накопичила величезний духовний, гуманістичний потенціал. Вона ґрунтується на непересічній цінності різних переваг і доброчинностей людини, зокрема і тих, які відрізняють одну людину від іншої і й підтримують різноманітність індивідуальних варіацій єдиного людського виду. До того ж, толерантність покликана не тільки пом'якшувати відмінності між людьми, націями, релігіями, а й інтегрувати їх у єдиний спільний міжкультурний простір планетарної цивілізації. Саме на ці пріоритетні цінності повинна орієнтуватися наша освітня система, виховуючи духовно-моральну особистість, здатну

зрозуміти іншого, усвідомити норми власної поведінки, прийняти себе та інших, виявити альтруїзм, терпимість до інакомислення, єдність у своїх переконаннях та вчинках.

Нові освітні підходи (особистісно-орієнтоване, смисло-орієнтоване навчання) з самого початку спрямовані на культивування толерантності як розширення власного досвіду і критичного діалогу. Для цього потрібно також трансформувати і зміст освітнього процесу, оновити технології навчання і спілкування, які повинні реалізуватися через діалог, механізми взаємної адаптації, інтерактивні методи спілкування, проблемні технології навчання, ситуації вибору, завдання розвитку толерантної свідомості учнів. Важливо, також подолати інерцію мислення вчителя, забезпечити його перехід на справді гуманістичні педагогічні традиції.

У науковій літературі толерантність розглядається, насамперед, як повага і визнання рівності, відмова від домінування та насильства, визнання різноманіття людської культури, норм, вірувань і відмова від зведення цього різноманіття до єднання або до переваги якоїсь однієї точки зору [1; 2]. Толерантність передбачає готовність прийняти інших такими, якими вони є, і взаємодіяти з ними на основі згоди, вона не повинна зводитися до індиферентності, конформізму, ущемлення власних інтересів [4]. У першу чергу, вона передбачає взаємність і активну позицію всіх зацікавлених сторін. Булгакова М. М. зазначає, що толерантність є важливим компонентом життєвої позиції зрілої особистості, яка має свої цінності та інтереси, готової, якщо буде потрібно, їх захищати, але одночасно з повагою відноситися до позицій і цінностей інших людей [4].

Акумова І. В. та Єрмаков П. М. визначають "толерантність" як новий формуючий напрямок загальної педагогічної теорії і практики, основними завданнями якого є: дослідження процесів виховання і освіти різних вікових груп; створення умов саморозкриття і самореалізації особистості; формування особистої відповідальності кожного за свої дії та вчинки. Дослідниця констатує, що толерантність виступає своєрідною діяльнісною установкою на рівні споглядання подій соціальної реальності, адже йдеться про різні форми внутрішнього чи зовнішнього зусилля для досягнення злагоди. Така гармонія стає наслідком благородних цілей життя і діяльності людини, спрямованих на користь своїм близьким і державі [1].

На рівні індивідуальної свідомості проблема толерантності актуалізується тоді, коли ми, перебуваючи у ситуації міжособистісного, або міжгрупового спілкування, усвідомлюємо відмінність іншого [4; 6]. Власне, це площина дії соціально-психологічних установок, серед яких стриманість - не забороняти й не вимагати, коли це можливо; визнання та підтвердження права супротивника на існування та щире бажання культурного співжиття з ним (позитивно конфліктна толерантність); повага; визнання права іншого на помилку, любов до ближнього (толерантність - світовідчуття) [6].

Отже, головне питання, яке конкретизує проблему толерантності, виявляється у з'ясуванні меж прийнятного і можливого їх розширення. Таким чином, проблему толерантності можна розуміти як проблему особистісних установок, цінностей і смислів, які, з одного боку, детермінують внутрішній світ особистості, її відчуття і переживання, з іншого - є мотиваційно-регулюючими корелянтами, які визначають поведінкові реакції. У цьому руслі толерантність досліджується в межах ціннісно-смыслового підходу [2].

Відповідно до вищесказаного є необхідність конкретизувати сфери прояву толерантності особистості:

- етнічна толерантність (визначається як ставлення особистості до представників інших етнічних груп та установок у сфері міжкультурної взаємодії);
- соціальна толерантність (толерантні чи інтолерантні прояви по відношенню до різних соціальних груп (психічно хворих людей, сексуальних меншин, злочинців));
- толерантність як якість особистості (особистісні якості, установки та переконання, які визначають ставлення людини до оточуючого світу) [2; 8].

Клепцова О. Ю. зазначає, що одним з факторів формування толерантності є надбання людиною соціально значущих норм і правил поведінки. Вони створені в ході історичного розвитку людини і сприяють її гармонійному і рівномірному прогресу. У всьому світі існує певна система цінностей, закріплена в більшості країн на законодавчому рівні. У неї включені такі норми як презумпція прав людини, терпимість до недоліків і помилок інших людей, цінність злагоди і ненасильницького вирішення конфліктів, дотримання норм права, співчуття, співпереживання, цінність людського життя і відсутність фізичних страждань [5].

Іншим фактором формування толерантності вважають прагнення людини до самосвідомості, розширення її кругозору, формування світоглядної позиції. Ці якості зміцнюють уявлення людини про себе. Роблять їх більш позитивними та адекватними. Сюди ж можна віднести і формування більш високого рівня самооцінки у людини [8].

Перепилицина М. А. відмічає, що у розвитку розуміння особистістю навколишньої дійсності об'єктом глибокого розуміння стає людина, її внутрішній світ. На її думку, це викликає інтерес до себе і власного життя, якостей власної особистості, потреби порівнювати себе з іншими. Толерантність особистості, як констатує автор, сприяє формуванню реального уявлення про себе і оточуючих [6].

Цікавим і актуальним є досвід оволодіння засадами толерантності у юнацькому середовищі, висвітлений у статтях Бондирьової С. К. У своїх роботах вона зазначає, що недостатність досвіду, культури спілкування, незнання причин міжкультурних і людських відмінностей породжують інтолерантність. Єдиний спосіб протистояти цьому – підвищити культурний і освітній рівень [2]. Висвітлюючи проблеми виховання, Клепцова О. Ю. розкриває і методико-теоретичні засади виховної роботи з питань толерантності. На її думку, для оволодіння основами толерантності, передусім, слід зробити власний аналіз її основних передумов [5].

Враховуючи те, що толерантність багато в чому визначається сформованістю соціальних норм і правил поведінки, то можна зробити висновок про досить ранні можливості виховання толерантності особистості, так як моральні цінності закладаються ще в дошкільному віці з процесом соціалізації та адаптації дитини в суспільстві. Однак, як показують численні спостереження, не всі діти адекватно засвоюють норми поведінки [9].

Все це призводить до того, що у дітей формуються деструктивні стереотипи поведінки, які активізуються саме в період юнацького віку. В цей час відбувається різка зміна звичної соціальної ситуації розвитку особистості, юнак поступово

дорослішає як фізіологічно, так і психологічно. У цей період особистість добудовує фундаментальний пласт своєї світоглядної картини, шукає нові шляхи і способи взаємодії зі світом і визначає своє місце в цьому світі та співвідносить вже наявні ідеали з оточуючим світом. Молоді люди в цей час є найбільш сприйнятливими і та відкритими для прийняття і засвоєння ціннісної інформації, що допомагає їм у розкритті хвилюючих питань буття [6].

Отже, толерантність як світоглядна цінність і моральна якість особистості актуалізується в юнацькому віці, який є сенситивним періодом для розвитку толерантної свідомості, моральної рефлексії, становлення універсальних методів орієнтації у складному, різноманітному, суперечливому світі. Особливий інтерес викликає з'ясування специфічної ролі змістовно-сміислової характеристики толерантності у зв'язку з особливостями спрямованості особистості юнаків.

Виклад основного емпіричного матеріалу. Дослідження проводилось на базі Інституту соціології, психології та управління НПУ імені М.П.Драгоманова. У дослідженні взяли участь 50 студентів, представників старшого та раннього юнацького віку, зокрема 27 студентів першого курсу спеціальності «Соціологія» та 23 студенти п'ятого курсу спеціальності «Психологія». В процесі дослідження був використаний експрес-опитувальник "Індекс толерантності" (Г. У. Солдатова, О. А. Кравцова, О. Е. Хухлаев, Л. А. Шайгерова) спрямований на визначення загального рівня толерантності особистості та «Методика діагностики загальної комунікативної толерантності» (Бойко В. В.) для визначення толерантних та інтолерантних установок особистості, які проявляються в процесі спілкування.

Кількісні результати дослідження подаємо нижче у таб. 1.

Таблиця 1

Рівні розвитку толерантності в юнацькому віці

Рівень						Вік
Низький		Високий		Середній		
К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	
11	47,8	4	17,4	8	34,8	21-22 роки
8	34,0	12	48,0	7	18,0	17-19 років

Отримані результати дали змогу визначити, що низький рівень толерантності притаманний 47,8% представникам старшого юнацького віку та 34,0% - молодшого юнацького віку. Такі показники свідчать про досить високий рівень вираженості інтолерантних установок по відношенню до оточуючого світу у юнаків. Відповідно – це вказує на їх нетерпимість до чужих думок, прагнень та понять, а також на нездатність прийняття позицій інших. Результатом такого сприйняття є домінування в особистості низького рівня емпатійності, схильності до конфліктних форм поведінки, соціальної ізоляваності. Водночас, прояв інтолерантного ставлення особистості може сприйматися як механізми самозахисту від чужого, невідомого та не бажаного.

Середній рівень толерантності притаманний 34,8% представників старшого юнацького віку та 18,0 % раннього юнацького віку. Це вказує на те, що представники старшого юнацького віку більш схильні до диференціації прояву толерантної та інтолерантної поведінки. Для них такі прояви є ситуативними, особистісно усвідомленими, логічно обґрунтованими та свідчать про повноцінну сформованість особистості.

У результаті проведення дослідження було встановлено, що респонденти раннього юнацького віку (48%) мають значно вищі показники високого рівня толерантності ніж опитані старшого юнацького віку (17,4%). Представники даної групи юнаків володіють вираженими якістьми толерантної особистості, схильні до співпраці, терплячі до думок та поведінки інших, визнають свою рівність з іншими. Юнаки легко приймають в будь-яку роль, гнучко реагують на зміну ситуації, добре відчують і можуть передбачати враження, яке справляють на оточуючих.

Водночас, досить високі результати можуть свідчити про наявність неадекватного сприйняття особистістю меж толерантності, що пов'язано з психологічним інфантилізмом, тенденціями до потурання, поблажливості та байдужості.

Отже, провівши аналіз результатів емпіричного дослідження ми прийшли до висновку, що толерантна поведінка та ставлення до оточуючого світу більшою мірою притаманна представникам раннього юнацького віку, вона характеризується емпатійністю, здатністю до об'єктивної оцінки себе та інших, діалогічністю, здатністю досить високим рівнем сформованості індивідуальних якостей особистості.

У рамках нашого дослідження актуальним є питання комунікативної толерантності особистості, основними факторами якої виступають характеристики емоційної стійкості, рівень тривожності та ступінь емоційної залежності від групи. Для аналізу даної проблеми дослідження нами була застосована "Методика діагностики загальної комунікативної толерантності" (Бойко В. В.), результати якої представлені у таб. 2.

Таблиця 2

Рівні загальної комунікативної толерантності

Рівні						Вік
Високий		Середній		Низький		
К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	
2	8,7	17	73,9	4	17,4	21-22 роки
6	24	18	67,3	3	8,7	17-19 років

На підставі результатів дослідження ми виділили рівні комунікативної толерантності - низький, середній, високий. Аналіз, інтерпретація та узагальнення результатів дали змогу визначити, що низький рівень комунікативної толерантності спостерігається у 17,4% юнаків віком від 21 до 22 років, та у 8,7% - віком від 17 до 18 років. Дуже низькому рівню комунікативної толерантності відповідають такі характеристики, як труднощі при встановленні контактів, труднощі при прийнятті соціальних рішень, відсутність гнучкості. Водночас, для низького рівня комунікативної толерантності характерні прагнення до домінантності, нестійкість поведінки, настороженість, високий рівень конфліктності та агресивності. Студенти з низьким рівнем комунікативної толерантності схильні до комунікації, проте, в процесі спілкування мають тенденцію до холеричних проявів, які характеризуються спонтанними, різкими, образливими висловлюваннями.

Середній рівень комунікативної толерантності виявлено у 73,9% старшого юнацького віку та у 67,3% раннього юнацького віку. Досліджувані з таким рівнем толерантності характеризуються комунікативністю, уважністю до людей, самостійністю, незалежністю та терплячістю. На відміну від респондентів з низьким рівнем комунікативної толерантності не проявляють конфліктного ставлення до оточуючи, свідомо вислуховую та приймають думку інших, не нав'язуючи власного бачення.

Високому рівню комунікативної толерантності 8,7% респондентів старшого юнацького віку та 24% раннього юнацького віку притаманні такі властивості як готовність до співпраці, самостійності, висока емоційна стійкість. Для даної групи юнаків властиве емпатійне сприйняття людей, креативність у прийнятті рішень, висока культура спілкування, піклування про емоційне та психічне здоров'я оточуючих, здатність до співставлення та порівняння власних дій з оточуючою дійсністю.

Отже, провівши емпіричне дослідження ми прийшли до висновку, що показники загального рівня толерантності та комунікативної толерантності значно вищі у юнаків віком від 17 до 19 років, що свідчить про психологічну стійкість особистості в різних життєвих ситуаціях. На зовнішньому рівні такі показники характеризуються сформованістю переконання, що дозволяє особистості допускати наявність у інших власної позиції, свідомим уявленням про певні ситуації, свою поведінку та місце в даних ситуаціях. Водночас, на внутрішньому (особистісному) рівні високі показники толерантності особистості акумулюють здатність до збереження емоційної рівноваги в ситуаціях міжособистісної взаємодії.

Проте, залишається відкритим питання причин визначеної ієрархії показників толерантності у представників юнацького віку, що вимагає більш детального дослідження розвитку толерантності особистості, зокрема з позиції особистісного підходу, гендерного підходу та конфліктності.

Висновки та перспективи дослідження. Толерантність - це фактор, що стабілізує будь-яку спільноту людей, спрямовує відносини в суспільстві в мирне русло, пов'язує індивідів з нормами, традиціями, культурою інших, оточуючих його людей. Толерантність є інтегральною характеристикою особистості в юнацькому віці і є поєднанням особистісних якостей, що сприяють позитивному емоційному стану юнаків та дівчат.

На підставі емпіричного дослідження розвитку толерантності в юнацькому віці (рання та зріла юність) ми прийшли до висновку, що представники різних вікових категорій юнацького віку характеризуються відмінністю в розвитку толерантності, як базової характеристики особистості, та на рівні комунікативної толерантності.

Для подальшого вивчення толерантності в юнацькому віці, конкретизації факторів впливу на її розвиток необхідним є дослідження емоційно-вольового, когнітивного, поведінкового та гендерного аспекту проявів толерантності в сучасних умовах життєдіяльності юнаків.

Література

1. *Авакумова И.В.* О становлении толерантности личности в поликультурном образовании / Авакумова И.В., Ермаков П.Н. // Вопросы психологии. – 2003. – № 3. - С.78-82.
2. *Бондырева С.К.* Толерантность. Введение в проблему/ Бондырева С.К., Колесов Д.В/ – М.: Изд-во Московского психолого-социального института, Воронеж: Изд-во НПО «МОДЭК», 2003. – 240 с.
3. *Психолого-педагогические проблемы интегрирования образовательного пространства* (Избранные труды) / ред. С. К. Бондырева// Рос. акад. образования, Моск. психолого-социал. ин-т. - 2-е изд., стер. - Москва ; Воронеж, 2005. – 348 с.
4. *Булгакова М.Н.* Воспитание толерантности / М. Н. Булгакова // Справочник заместителя директора школы. - ЗАО "МЦФЭР", 2008. - №8.-С.24-32.
5. *Клепцова Е.Ю.* Психология и педагогика толерантности: учебное пособие для слушателей системы дополнительного профессионального педагогического образования / Клепцова Е.Ю. - М.: Академический Проект, 2004. - 176 с.
6. *Перепилицына М.А.* Воспитание толерантности у будущих учителей /Перепилицына М.А// Воспитание толерантности: взаимодействие различий [Под ред. Н.К. Сергеева, Н.М. Ботырко и др.]- Сб. – Волгоград, 2004.-С.57-62.
7. *Погодина А.А.* Толерантность: термин, смысл, позиция, программа /Погодина А.А. // История (приложение "1 сентября")– 2002. – № 11.-С.-8-12.
8. *Рожков М.И.* Воспитание толерантности у школьников./ Рожков М.И., Байбородова Л.В., Ковальчук М.А. /– Ярославль: Академия развития/ Академия Холдинг, 2003. – 192 с.
9. *Формирование толерантной личности в поликультурной образовательной среде.* Учебное пособие / Гуров В.Н., Вульф В.Б., Галяпина В.Н. – М., 2004. – 240 с.

Статья посвящена теоретическому анализу проблемы толерантности в юношеском возрасте. Определены основные структурные компоненты толерантности, как качества личности, факторы её формирования и сферы

проявления. Освещены результаты эмпирического исследования общего уровня толерантности и уровня коммуникативной толерантности, в частности, а также определенные качества толерантной личности.

The article is devoted to theoretical analysis of the problem of tolerance at a young age. The basic structural components of tolerance, as personality, factors of development and areas of display. Deals with the results of empirical studies of general tolerance and tolerance level of communication, in particular, and also identified as a tolerant person.

©2012 р.

А. Г. Скок (м. Чернівці)

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ПОКАЗНИК ДУХОВНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження визначається тим, що розвиток сучасного українського суспільства багато в чому залежить від сформованості духовних якостей у сучасної молоді. В умовах трансформації суспільства відбувається зміна раніш існуючої системи цінностей. Становлення нової системи цінностей – довготривалий процес, і це відображається на процесі морально-духовного й професійного становлення студентської молоді. Формування морально-духовної культури студентської молоді – одна з найактуальніших проблем психології вищої школи. Цінностями, моральними орієнтирами, підвалинами демократичного суспільства є свобода, справедливість, життя людини, сімейні традиції, любов та вірність, турбота про молодших та старших, патріотизм, незалежність держави, міжнародний мир. Саме система духовно-моральних цінностей визначає поведінку людини в суспільстві, сім'ї, соціальній групі і виступає основою діалогу, спілкування й взаємодії як між людьми, так і між соціальними спільнотами.

Наші численні дослідження, проведені в студентському середовищі показали, що у сучасних студентів духовно-моральні цінності мають другорядне значення. У молодого покоління розвивається споживацька психологія, культ матеріального успіху, заперечення досвіду попередніх поколінь, життєвий раціоналізм.

У системі освіти означилися декілька напрямків щодо формування духовно-моральної культури у студентської молоді: особистісно-орієнтований, національний, релігійний. На нашу думку, найбільш перспективним є особистісно-орієнтований підхід, основу якого складає гуманістична парадигма і її ключові положення: індивідуальний підхід до студента, соціально-педагогічна й соціально-психологічна підтримка студента, допомога в розвитку інтересів студента, гуманна психологічна атмосфера освітнього закладу, співробітництво суб'єктів освітнього процесу.

Об'єктом нашого дослідження виступає толерантність як показник духовного розвитку особистості. Слід зазначити, що мова не йде про духовну культуру в цілому, оскільки це досить масштабна задача. Для її вирішення необхідно уточнення таких понять як «культура», «духовність», «моральність». Духовність – це системне поняття, яке складається з готовності особистості до рефлексії переживань та вчинків, до постановки життєвих цілей на основі добра й гармонії з оточуючим. В рамках нашого дослідження ми обмежимося аналізом таких понять як духовність та толерантність. Предмет дослідження – особливості формування толерантності у студентської молоді. Формування толерантності – це один зі способів подолання сучасної кризи духовних цінностей українського суспільства. Толерантність є необхідною умовою формування духовності. Толерантність як особистісна характеристика актуалізує особистісний та емоційний компоненти, виявляється у поведінці і включає прийняття себе, інших, внутрішній контроль, емоційний комфорт, контроль, нервово-психічну стійкість. Духовність і толерантність, не маючи прямої залежності, мають складну систему взаємної обумовленості через такі особистісні характеристики як прийняття інших і себе.

Бездуховність призводить до посилення інтолерантності, проявляється в неприйнятті себе та інших, емоційній лабільності, нервово-психічній невідношеності.

Теоретичний аналіз проблеми. Толерантність в широкому розумінні визначається як наполегливість, впевненість і витримка в певній справі, роботі й як здатність терпіти. Звертаючись до семантики слова *tolerantia*, О.Г. Асмолов зазначає, що даний термін виражає три взаємопов'язані значення: терпимість, стійкість й допустиме відхилення [1].

Толерантність досліджується в філософії, соціології, політології й психології. У «Філософському енциклопедичному словнику» толерантність визначається як терпимість до інших поглядів, котра є ознакою впевненості в собі й усвідомлення надійності власних позицій. Толерантність на філософському рівні розглядається як якість, яка характеризує ставлення до іншої людини як до рівнодостоїнної особистості і виражається в усвідомленому стриманні відчуття неприйняття, викликаного всім тим, що ознаменовує в іншому інше (смак, образ життя, переконання тощо). Така позиція передбачає налаштованість на розуміння, діалог з іншим, визнання й повагу до його права на відмінність.

Соціологічна трактовка поняття толерантності багато в чому схожа з філософською. Толерантність на соціологічному рівні використовується для означення терпимості до чужого образу життя, звичаїв, думок, ідей, вірувань тощо.

Категорія «толерантність» в політології означає повагу до чужих цінностей і розширення кола особистих цінностей за рахунок позитивної взаємодії з іншими культурами, усвідомлення того, що соціальне середовище багатовимірне й існують різні позиції щодо нього.

Психологічне трактування розглядуваного поняття неоднозначне. Толерантність розглядається як:

- установка на ліберальне прийняття моделей поведінки, переконань, цінностей іншого;
- як здатність до неагресивної поведінки по відношенню до іншої людини;
- психологічна властивість, що виявляється у відсутності реакції людини на який-небудь несприятливий фактор, здатність переносити стрес без важких наслідків;
- особлива форма особистісного ставлення, в основі якого лежить розуміння й прийняття іншої культури;
- характеристика стійкості індивідуальності суб'єкта.